

تنوع پرندگان آبی و کنارآبی در تالاب هشیلان

رسول باقرآبادی

دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم و مهندسی محیط زیست، دانشگاه تهران

rasul.bagherabad@ut.ac.ir

چکیده

پرنده که مربوط به ۶ راسته و ۱۰ خانواده‌اند، در این تالاب شناسایی شدند. از میان گونه‌های شناسایی شده تعداد ۱۰ گونه پرنده آبی و ۲۶ گونه پرنده کنارآبی بودند؛ همچنین مشاهده گونه‌های کمیاب و در معرض خطر انقراض جهان از جمله اردک سرخانی (*Aythya ferina*) و سلیم کوهی (*Charadrius morinellus*) اهمیت زیستی این تالاب را نشان می‌دهد، و می‌تواند به عنوان یکی از زیستگاه‌های مسیر مهاجرتی سیبری-آفریقا نقش مهمی را ایفا کند.

تالاب‌ها از ارزشمندترین اکوسیستم‌های طبیعی در جهان به شمار رفته و اندازه‌گیری تنوع پرندگان موضوع بسیار مهمی در اکولوژی و مدیریت تالاب‌ها است. از این رو جهت مدیریت بهتر تالاب هشیلان در استان کرمانشاه، در این مطالعه به بررسی فون پرندگان آبی و کنارآبی این تالاب در سال ۱۳۹۸ پرداخته شده است. تالاب هشیلان در ۳۶ کیلومتری شمال غربی کرمانشاه واقع شده و مهم‌ترین اکوسیستم تالابی استان کرمانشاه است. طی این مطالعه تعداد ۳۶ گونه

واژه‌های کلیدی: تالاب هشیلان، پرندگان آبی، پرندگان کنارآبی، کرمانشاه

مقدمه

بوم سازگان‌های پیچیده‌ای هستند که جزو آسیب‌پذیرترین منابع طبیعی محسوب می‌شوند (Amat and Green, 2010). بسیاری از پرندگان نادر و در خطر انقراض جهان در تالاب‌ها زندگی می‌کنند. علاوه بر آن تالاب‌ها محل زمستان‌گذرانی بسیاری از پرندگان مهاجر آبی محسوب می‌شوند (امینی نسب و منصوری، ۱۳۸۷).

محیط‌های آبی از زیستگاه‌های مهم و با ارزش برای موجودات زنده و حفظ تنوع زیستی بسیاری از گونه‌های گیاهی و جانوری هستند. از بین بوم سازگان‌های آبی، تالاب‌ها یکی از مهم‌ترین بوم سازگان‌های تولید کننده در دنیا محسوب می‌شوند؛ که نقش مهمی در حفظ آبراهه‌ها، نگهداری مواد غذایی حاصل از دشت‌های غرقابی، کنترل سیلاب، کنترل فرسایش، نگهداری رسوبات رودخانه‌ای و ته‌نشینی گل ولای، تولید چوب، جلوگیری از نفوذ آب‌های شور از دریا به خشکی، تثبیت آب و هوای محلی و ... برعهده دارند (پیشبجاری و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین یکی از مهم‌ترین ارزش‌های تالاب‌ها آن است که به‌عنوان زیستگاه حیات وحش و گیاهان آبی و بهبود دهنده کیفیت محیط زیست محسوب شده و ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بالایی را دارا است (منصوری و همکاران، ۱۳۹۲).

در ایران سر شماری و بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنارآبی از سال ۱۳۴۸ به طور رسمی شروع شده است و همچنان ادامه دارد، و همه ساله در تالاب‌های مهم ایران این شمارش انجام می‌شود. تحلیل چنین اطلاعاتی می‌تواند برای رسیدن به مدیریت صحیح در بخش محیط زیستی بسیار موثر باشد (براتی، ۱۳۸۷). از این رو مطالعات زیادی در خصوص فراوانی و تنوع پرندگان تالابی در زیستگاه‌های آبی به ویژه بوم سازگان تالابی انجام شده است. طبیعی و همکاران (۱۳۹۰) تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنار آبی مهاجر زمستان‌گذران در تالاب گاوخونی اصفهان را بررسی نمودند. یوسفی و همکاران (۱۳۹۲)

پرندگان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مطلوبیت زیستگاه‌های تالابی به شمار می‌آیند. تالاب‌ها

پیشرفت در حفاظت از محیط‌زیست، زیستگاه‌های آبی و پرندگان به همراه استفاده معقول از این منابع کمک می‌کند. از این رو با توجه به اهمیت تالاب هشیلان در استان کرمانشاه، در این مقاله به بررسی تنوع پرندگان آبی و کنارآبی و شناسایی گونه‌ای در تالاب هشیلان پرداخته‌ایم.

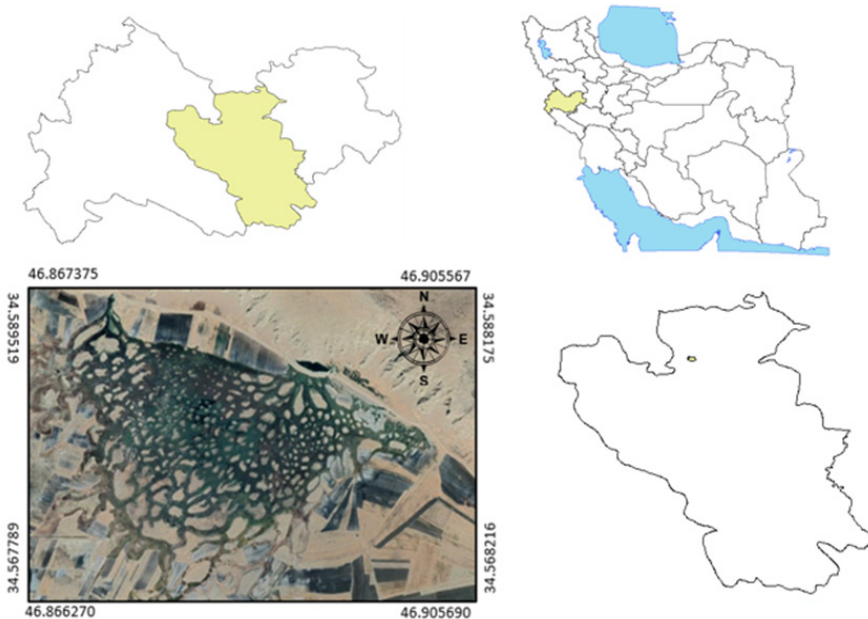
مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

تالاب هشیلان بین طول جغرافیایی ۴۶ ۵۱ تا ۴۶ ۵۴ شرقی و عرض جغرافیایی ۳۴ ۳۴ تا ۳۴ ۳۵ شمالی در ۳۶ کیلومتری شمال غربی کرمانشاه قرار دارد. وسعت تالاب هشیلان حدود ۴۵۰ هکتار بوده و ۱۳۱۰ متر بالاتر از سطح دریا است. سرچشمه آن سراب سبز علی و سراب من می است که از کوه‌های خورین در شمال تالاب به صورت چشمه‌های زیرزمینی منشأ می‌گیرند. تالاب دارای جزایر متعددی است که مجموعاً حدود ۳۰ درصد مساحت تالاب را شامل می‌شوند. در اثر وجود این جزایر برخلاف تالاب‌های دیگر، با رفتن به درون تالاب عمق آن به تدریج افزایش نمی‌یابد (کریمی و همکاران، ۱۳۷۹).

مطالعاتی را در مورد تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنار آبی در زیستگاه‌های پارک ملی بوجاق در طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ انجام دادند، نتایج این مطالعه نشان داد که تنوع پرندگان از شمال به جنوب پارک ملی بوجاق کاهش یافته است. بهداروند و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به بررسی فون پرندگان آبی و کنارآبی منطقه حفاظت شده در استان خوزستان پرداختند و در این مطالعه ۳۳ گونه پرنده از ۶ راسته و ۱۳ تیره شناسایی شد، که از این تعداد ۱۰ گونه آبی و ۲۳ گونه کنارآبی بودند. به‌روزی‌راد (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای به شناسایی، تعیین تنوع و تراکم پرندگان آبی زمستان گذران در تالاب رفیع، در دو فصل پاییز و زمستان پرداخت و به این نتیجه رسید که در طول ۶ ماه تعداد ۲۱۲۷ پرنده آبی از ۱۰ گونه و ۵ خانواده در این تالاب در طول شش ماه حضور دارند، و تالاب رفیع به‌عنوان پشتوانه پرندگان مهاجر آبی تالاب هورالعظیم در حفاظت نسل آن‌ها نقش اساسی دارد.

اطلاعات به دست آمده از چنین مطالعاتی نشان می‌دهد که تعیین تنوع پرندگان به توسعه و



شکل ۱ موقعیت جغرافیایی تالاب هشیلان

روش تحقیق

در این مطالعه داده‌های مربوط به گونه‌های پرندگان با بررسی منابع مستند و مقالات منتشر شده، گزارشات اداره محیط زیست، بررسی‌های میدانی در تالاب و همچنین گزارش سرشماری سال ۱۳۹۸ به دست آمد. بازبینی‌های میدانی در طول چهار فصل

سال به صورت منظم از تالاب صورت گرفت.

نتایج و بحث

بر اساس نتایج بدست آمده در بررسی تنوع گونه‌های پرندگان آبی و کنارآبی تالاب هشیلان در سال ۱۳۹۸ تعداد ۳۶ گونه پرنده از ۶ راسته و ۱۰ تیره شناسایی شد (جدول ۱).

جدول ۱ گونه‌های شناسایی شده در تالاب هشیلان ۱۳۹۸

نام فارسی	نام علمی	زیستگاه	وضعیت بقا	تیره	راسته
حواصیل شب	<i>Nycticorax nycticorax</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
حواصیل خاکستری	<i>Ardea cinerea</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
بوتیمار بزرگ	<i>Botaurus stellaris</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
بوتیمار کوچک	<i>Ixobrychus minutus</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
اگرت کوچک	<i>Egretta garzetta</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
اگرت بزرگ	<i>Egretta alba</i>	کنار آبی	LC	Ardeidae	Ciconiiformes
لک لک سفید	<i>Ciconia ciconia</i>	کنار آبی	LC	Ciconiidae	Ciconiiformes
قوی فریادکش	<i>Cygnus cygnus</i>	آبی	LC	Anatidae	Anseriformes
غاز خاکستری	<i>Anser anser</i>	آبی	LC	Anatidae	Anseriformes
اردک سرسبز	<i>Anas platyrhynchos</i>	آبی	LC	Anserinae	Anseriformes
گیلار	<i>Anas Penelope</i>	آبی	LC	Anserinae	Anseriformes
خوتکا	<i>Anas crecca</i>	آبی	LC	Anserinae	Anseriformes
اردک تاجدار	<i>Lophonetta specularioides</i>	آبی	LC	Anserinae	Anseriformes
اردک سرحنایی	<i>Aythya ferina</i>	آبی	VU	Anserinae	Anseriformes
یلوه آبی	<i>Rallus aquaticus</i>	کنار آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
یلوه نوک سبز	<i>Porzana pusilla</i>	کنار آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
یلوه کوچک	<i>Porzana pusilla</i>	کنار آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
چنگر نوک سرخ	<i>Gallinula chloropus</i>	کنار آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
چنگر معمولی	<i>Fulica atra</i>	آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
طاووسک	<i>Porphyrio porphyrio</i>	کنار آبی	LC	Rallidae	Gruiformes
سلیم خاکستری	<i>Pluvialis squatarola</i>	کنار آبی	LC	Charadriidae	Charadriiformes
سلیم کوچک	<i>Charadrius alexandrinus</i>	کنار آبی	LC	Charadriidae	Charadriiformes
سلیم کوهی	<i>Charadrius morinellus</i>	کنار آبی	NT	Charadriidae	Charadriiformes
سلیم طوقی	<i>Charadrius hiaticula</i>	کنار آبی	LC	Charadriidae	Charadriiformes
چوب پا	<i>Himantopus himantopus</i>	کنار آبی	LC	Burhinidae	Charadriiformes
آووست	<i>Recurvirostra avosetta</i>	کنار آبی	LC	Burhinidae	Charadriiformes
آبچلیک چوبی	<i>Tringa glareola</i>	کنار آبی	LC	Scolopacidae	Charadriiformes
گیلان‌شاه بال سفید	<i>Limosa limosa</i>	کنار آبی	LC	Scolopacidae	Charadriiformes

Charadriiformes	Scolopacidae	LC	کنار آبی	<i>Tringa totanus</i>	آبچلیک پاسرخ
Charadriiformes	Scolopacidae	LC	کنار آبی	<i>Tringa stagnatilis</i>	آبچلیک تالابی
Charadriiformes	Scolopacidae	LC	کنار آبی	<i>Tringa nebularia</i>	آبچلیک پاسبز
Charadriiformes	Scolopacidae	LC	کنار آبی	<i>Tringa erythropus</i>	آبچلیک دودی
Coraciiformes	Alcedinidae	LC	کنار آبی	<i>Ceryle rudis</i>	ماهی خورک ابلق
Coraciiformes	Alcedinidae	LC	کنار آبی	<i>Alcedo atthis</i>	ماهی خورک
Podicipediformes	podicipedidae	LC	آبی	<i>Podiceps major</i>	کشیم بزرگ
Podicipediformes	podicipedidae	LC	آبی	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	کشیم کوچک

جدول ۲ راسته‌های پرندگان مشاهده شده تالاب هشیلان ۱۳۹۸

تعداد گونه مشاهده شده	تعداد خانواده مشاهده شده	نام علمی راسته	نام راسته
۷	۲	Ciconiiformes	لک لک سانان
۷	۲	Anseriformes	غازسانان
۶	۱	Gruiformes	درناسانان
۱۲	۳	Charadriiformes	آبچلیک سانان
۲	۱	Coraciiformes	سبزه قبا سانان
۲	۱	Podicipediformes	کشیم سانان
۳۶	۱۰	جمع	

دیگر مناسب بودن عمق آب، تغذیه از گیاهان توسط پرندگان آبی و تنوع گیاهان آبی، بستر مناسبی را برای زیست پرندگان آبی در تالاب فراهم می‌نماید. نتایج نشان داد که تعداد ۳۶ گونه پرند از ۶ راسته و ۱۰ تیره در تالاب هشیلان شناسایی شد و بیشترین تعداد تیره و گونه متعلق به راسته آبچلیک سانان (Charadriiformes) در میان خانواده‌های پرندگان آبی و کنار آبی است. همچنین بررسی تنوع گونه‌های پرندگان آبی و کنار آبی در منطقه نشان می‌دهد که در تالاب هشیلان تعداد گونه‌های آبی از تعداد گونه‌های کنار آبی کمتر بوده است؛ از دلایل آن می‌توان به کاهش عمق آب، افزایش پوشش گیاهی تالاب و نواحی اطراف آن و کاهش بارندگی اشاره نمود.

از میان پرندگان شناسایی شده اردک سرخ‌نایی (*Aythya ferina*) در وضعیت بقا آسیب پذیر (VU) و گونه سلیم کوهی (*Charadrius morinellus*) و سایر گونه‌های شناسایی شده در تالاب هشیلان در وضعیت بقا کمترین نگرانی (LC) قرار دارند. همچنین از میان گونه‌های شناسایی شده در تالاب هشیلان تعداد ۲۶ گونه کنار آبی و ۱۰ گونه آبی مشاهده گردید.

نتیجه‌گیری

تالاب هشیلان نقش مهمی در افزایش تنوع زیستی منطقه دارد و سبب ایجاد بستر زیستی بسیار مناسبی برای جلب گونه‌های متنوع از پستانداران، خزندگان، دوزیستان، ماهی‌ها و به ویژه پرندگان شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که تالاب هشیلان زیستگاه تغذیه‌ای و استراحتگاه مناسب برای انواع پرندگان زمستان‌گذران، عبوری، تابستان‌گذران و بومی ایجاد می‌کند. از طرف

منابع

۱. امینی نسب، سید مهدی، منصوری، برهان، (۱۳۸۷). بررسی تغییرات سالانه تنوع و تراکم پرندگان آبی و کنار آبی در تالاب هشیلان بین سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳، اولین همایش ملی تالاب‌های ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
۲. براتی، احمد، (۱۳۸۷)، مطالعه فیزیکی و زیستی تالاب آق گل، اداره کل حفاظت محیط زیست استان همدان. گزارش نهایی، ص ۱۰۰.
۳. بهروزی‌راد، بهروز، (۱۳۹۸)، شناسایی، تعیین تنوع و تراکم پرندگان آبی زمستان گذران در تالاب رفیع، محیط زیست و توسعه فرابخشی، شماره ۶۵، ص ۱-۱۰.
۴. پیشبجاری، فاطمه، زرکامی، رحمت، ترکمن، جواد، فرمانده بحری، علیرضا، (۱۳۹۶)، بررسی تنوع زیستی پرندگان زمستان گذران در زیستگاه‌های مختلف پارک ملی بوجاق، مجله پژوهش‌های جانوری (مجله زیست‌شناسی ایران)، شماره ۳، ص ۳۵۳-۳۶۴.
۵. طبیعی، امید، چرخ، منا، حیدری، مرضیه، (۱۳۹۰)، بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنارآبچر مهاجر زمستان گذران در تالاب بین‌المللی
- گاوخونی در اصفهان. فصلنامه علمی-پژوهشی تالاب، شماره ۱۰، ص ۵۵-۶۸.
۶. کرمی، محمود، زهزاد، بهرام، پورکسمانی، محمد ابراهیم، (۱۳۷۹)، زیتوده گیاهان آبی چیره در تالاب هشیلان، مجله منابع طبیعی ایران، جلد ۵۳، شماره ۱، ص ۷۹-۸۵.
۷. منصوری، برهان، صالحی، کمال، هوشیاری، ابراهیم، (۱۳۹۲)، بررسی اثرات زیست محیطی گردوغبار بر روی تنوع و تراکم پرندگان زمستان گذران تالاب هشیلان، مجله علوم پزشکی زانکو دانشگاه علوم پزشکی کردستان، شماره ۴۳، ص ۲۷-۱۹.
۸. یوسفی، آرش، بهمن پور، هومن، سلاجقه، بهرنگ، دشتی، سولماز، (۱۳۹۲)، شناسایی و بررسی پرندگان در زیستگاه‌های خرد پارک ملی تالاب بوجاق، اکوبیولوژی تالاب دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، شماره ۱۶، ص ۱۹-۳۱.

9. Amat, J. A. and A. J. Green (2010). Waterbirds as bioindicators of environmental conditions. Conservation monitoring in freshwater habitats, Springer: 45-52.